

ą lietuvių kalbą su M. Daukdos pratarne. Jos prakalboje Lietuvos bajorai raginami išlaikyti gimtąją lietuvių kalbą, neatsisakyti jos dėl kitų (pirmiausia lenkų) kalbų.

1596 m. spalio 9 d. – Lietuvos Brastoje paskelbta Vakarų ir Rytų bažnyčių unija (tai bažnytinė Brastos unija – sąjunga su katalikais, stačiatikiškais, tačiau patys stačiatikiai suskilo – dauguma tapo unitais, kiti liko stačiatikiais).

1599 m. – Dvedijos Seimas (Riksdagas) nuvertė Zigmantą Vazą nuo sosto. Baigėsi asmeninė Lietuvos ir Lenkijos unija su Dvedija.

1599 m. – Vilniuje išspausdinta Mikalojaus Daukdos lietuvių kalbą išversta Jokūbo Vujeko pamokslų knyga „Postilė“.

XVI a. pab. – XVII a. pr. – Vadovaujant vyskupui Merkeliui Giedraičiui, daug dėmesio skirta bėmaičių vyskupystės organizacijai sutvarkyti.

XVII a. – Bėmaitijoje labai išaugo mokyklų skaičius. Vien iki XVII a. vidurio oficialiuose dokumentuose randama šinių apie 20 tuo metu bėmaitijoje veikusių parapinių mokyklų.

1600 m. – Etninėje Lietuvoje gyveno daugiau kaip 1 mln. gyventojų. Duo laikotarpiu krašte kas septyneri aštuoneri metai kildavo upkreiamųjų ligų epidemijos.

Iki 1600 m. – Prūsijoje ir Lietuvoje buvo išspausdinta trisdešimt pavadinimų knygų lietuvių kalba.

1600 m. – Lietuvos karo su Dvedija pradžia. – Dvedija užėmė beveik visą Livoniją.

XVII AMPIUS

1600–1629 m. – Vyko Lietuvos karas su Dvedija dėl Lietuvos ir Lenkijos valdovo Zigmanto Vazos, padalinto iš Dvedijos karaliaus sosto, teisio atkūrimo ir ginėjamo bėmės Livonijoje.

1601 m. birželio 23 d. – Įvyko Kruoknesės mūdis. Vilniaus vaida Radvila Rudasis atrėmė dvedus, atgavo Cėsio pilą.

1602 m. – Karaliaus Zigmanto Vazos prašomas popiepius Klemsas VIII pripažino karalaiti Kazimierą (1440–1492) Lietuvos didžiojo kunigaikščio (1440–1492) ir Lenkijos karaliaus (1447–1492) Kazimiero Jogailaičio sūnų, dventuojų.

1602 m. – Bėmaitijoje akurtas pirmasis vienuolynas – Kretingoje Jonas Karolis Chodkevičius akurdino pranciškonus.

1604 m. – Pradėta statyti Dv. Kazimiero bažnyčia Vilniuje. Tai vienas pirmųjų baroko stiliaus statinių Lietuvoje.

1604 m. rugsėjo 25 d. – Jonas Karolis Chodkevičius pasiekė pergalę prieš dvedus prie Paidės.

1604 m. ruduo Rusijos caras apsišaukėlis Dmitrijus I, remiamas Ukrainos kazokų, samdinių iš Lenkijos ir Lietuvos, apėngė į Rusijos valstybę.

1605 m. birželio 20 d. – Rusijos caras apsišaukėlis Dmitrijus I užėmė Maskvą ir pasiskelbė caru.

1605 m. rugsėjo 27 d. – Įvyko Salaspilio (Kircholmas, miestas Latvijoje) mūdis. Jame pasiekta didžiausia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės bei ją parėmusių Lenkijos ir Kuršo kunigaikštystės dalinių, vadovaujamo Lietuvos etmono Jono Karolio Chodkevičiaus, pergalė prieš dvedus XVII a.

1606 m. – Per sukilimą Maskvoje Rusijos caras apsišaukėlis Dmitrijus I buvo nužudytas.

1606–1607 m. – Lenkijoje vyko vidaus karas (bebrpudovskio rokočas). Karo metu vyko opozicijos, nepatenkintos karaliaus Zigmanto Vazos bandymais sustiprinti karaliaus valdžią, maištas (ro-

Paminklas Merkeliui Giedraičiui ir Mikalojui Daukđai Varniuose. Skulptorius Arūnas Sakalauskas. Danutės Mukienės nuotrauka

kočas), pasibaigęs pralaimėjimu. Tačiau nė vienos iš kovojusių grupuočių valstybės reformos planai nebuvo įgyvendinti.

1607 m. liepos mėn. Karolis IX pradėjo puolimą Livonijoje.

1607–1609 m. – Caro apsišaukėlio Dmitrijaus II, remiamo Lenkijos ir Lietuvos didiko, intervencija į Rusiją.

1608 m. – Dvedų kariuomenė užėmė Livoniją iki pat Dauguvos.

1608 m. – Įsteigta Lietuvos jėzuitų provincija.

1609 m. – Lietuvos-Lenkijos kariuomenė užėmė Maskvą. Pradėjo karas su Rusija.

1609–1618 m. – Vyko Lenkijos ir Lietuvos valstybės karas su Rusija.

1609 m. – Lietuva atgavo visą Livoniją.

1610 m. – Kluoino(miestas Rusijoje) Lenkijos ir Lietuvos valstybės karas su Rusija metu buvo sumušta Rusijos kariuomenė, iš sosto pašalintas į nelaisvę patekęs caras Vasilijus Suiskis. Rusijos bojarinai caru išrinko karaliaus Zigmanto Vazos sūnų Vladislavą. Lenkų, lietuvių kariuomenė apėngė į Maskvą.

1611 m. spalio 16 d. – Sudarytos LDK paliaubos su Dvedija. Dia Taip baigėsi karas su Dvedija Livonijos teritorijoje.

1612 m. – Iš Maskvos buvo išstumta Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė.

1613 m. – Išleistas pirmasis LDK bėmėlapis. Dis Amsterdame Lietuvos maršalo Mikalojaus Kristupo Radvilos Nađlaitėlio iniciatyva išleistas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bėmėlapis yra vienas tobuliausių to laikotarpio kartografijos darbų.

1613 m. – Rusijos caru buvo paskelbtas Michailas Romanovas – naujosios dinastijos pradininkas.

1613 m. – Krašiuose (Kelmės r.) ašteigta Jėzuitų kolegija – reikdingiausia XVII–XVIII a. dvetimo aštaiga Bėmaitijoje.

1614 m. sausio 20 d. – Paliaubos su Dvedija pratęstos iki 1616 m. rugsėjo 29 d.

1615 m. – LDK lauko etmonu paskirtas Kristupas Radvila.

1619 m. – Vievyje (miestelis šalia Vilniaus) išleista Meletijaus Smotrickio „Slavų gramatika“, turėjusi didelės atakos rengiant pirmąsias rusų kalbos gramatikas.

(Nukelta į 26 p.)

Vasara Uputrakyje. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 25 p.)

1616 m. – Krapiuose įkurta kolegija – svarbiausias tuo metu Pėmaitijoje veikęs religijos ir kultūros centras, kuriam vadovavo jėzuitai. Tai buvo populiariausia ir garsiausia aukštesnės pakopos mokykla Pėmaitijoje. Nuo 1654 m. – kita jėzuitų kolegija veikė Pađiauđėje.

1617 m. – Lietuvė ir lenkų kariuomenė bandė ūpimti Maskvą.

1617 m. birželio 19 d. – 1617 m. rugpjūčio 11 d. – Ŕvedai ūpėmė Baltijos pajūrą nuo Ŕventosios (dabar – Palangos miesto dalis) iki Piarnu (Estija).

1618 m. lapkriėio 11 d. – Pasirađytos paliaubos su Ŕvedais iki 1620 metų.

1619 m. sausio 3 d. – Deuline (Rusija, kaimas netoli Maskvos) buvo pasirađyta 14,5 metų paliaubų sutartis tarp Lietuvos-Lenkijos valstybės ir Maskvos. Baigėsi Lenkijos ir Lietuvos valstybės karą su Rusi-

ja. – Lietuvai atiteko Smolenskas ir Starodubas, Lenkijai – Ŕernigovas ir Severiano Novgorodas (Novgorodas Severskis). Karalaitis Vladislovas Vaza neatsisakė savo teisė ū Rusijos sostą.

Apie 1620 m. – Vilniaus universiteto dėstytojas Konstantinas Sirvydas iđleido studentams skirtą „Trijų kalbų ūodynà“ lenkų, lotynų ir lietuvių kalbomis. Tai pirmasis lietuvių kalbos (lenkųlotynlietuvių) ūodynas (*Dictiomrium trium linguarum*). ūodynas pakartotinai iđleistas 1631, 1642, 1677, 1713 metais.

1620–1621 m. – Lenkija ėsitraukė ė karą su Turkija ir Krymo totoriais dėl Podolės ir Voluinės.

1621 m. rugsėjo 25 d. – Ŕvedų kariuomenė, vadovaujama Gustavo Adolfo, ūpėmė Rygą ir ilgam ėsitvirtino Dauguvos ūpės ūiotyse. Ŕvedų sėkmė iđ dalies lėmė tai, kad pagrindinė Lenkijos ir Lietuvos valstybės karinė jėgos, vadovaujamos Lietuvos didūbio

Bernoto piliakalnis. Danutės Mukienės nuotrauka

etmono Jono Karolio Chodkevičiaus, tuo metu buvo sutelktos pietuose, kur prie Chotino atrėmė Turkijos kariuomenės puolimą.

1621 m. rugsėjo 25 d. – Prie Ŕ Ŕvediją kapituliavo Ryga.

1621 m. – Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujama kariuomenė ties Chotinu atrėmė turkų ir totorių puolimą.

1622 m. – Varniuose (dabar – Tėldiū r. teritorija, Pėmaitija) atidaryta kunigų seminarija: vyskupas St. KiŔka, iđ pradūio siuntęs savo klierikus ė Vilnių, juos perkėlė ė Varnius. Ėia, prie katedros buvo pastatyti seminarijos namai. Seminaristus mokė ir auklėjo jėzuitai. Taėiau greitai Pėmaiėiū kunigų seminarija buvo perkelta ė Krapius (1626-1630), nes jėzuitams buvo patogiau klierikus mokyti prie savosios kolegijos. Naujus graūius medinius seminarijos rūmus Varniuose apie 1744 m. – pastatė vyskupas A. TiŔkevičius. Ėia iđ Krapio perkelti ađtuoni studentus.

1622 m. rugpjūčio 10 d. – Mintaujoje (Jelgava) sudarytos dviejū metų paliaubos.

1623 m. – Buvo atkurtos Lietuvos-Lenkijos valstybės sienos palei Dniestrą.

1623 m. – Susirinko pirmasis Lietuvos Didūiosios Kunigaikštystės ūdyū Seimas – Vaadas. Tai aukšėiausia Lietuvos ūdyū savivaldos institucija, atstovavusi ūdyū bendruomenėms kahalams. Vaadas veikė iki 1762 m.

1625 m. – Ŕvedija atnaujino karo veiksmus, ėsiverūė ė Lietuvą ir ūpėmė Birūus.

1626 m. – Ŕvedijos kariuomenė pasiekė Vyslos ūiotis.

1627 m. – Sudarytos Lietuvos-Lenkijos valstybės paliaubos su Ŕvedija.

1628–1629 m. – Lietuvoje siautėjo maras.

1629 m. rugsėjo 26 d. – Lietuva pasirađė Atmarko (dabar – Stary Targas, Lenkija) paliaubų sutartį su Ŕvedija. – Tai 6 metų paliaubų su Ŕvedija sutartis. Pagal ją Ŕvedijai atiteko pietinė Estija, Rygos miestas, ūiaurinė Latvija bei teisė laikinai rinkti muitus Lenkijos ir Prūsijos uostuose.

1631 m. – Protestantai pertvarkė Kėdainiū mokyklą ė gimnaziją.

1632 m. balandūio 30 d. – Mirė Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius ūygimantas Vaza.

1632 m. lapkriėio 14 d. – Lenkijos karaliai ir Lietuvos didūbioju kunigaikđėiu lengvai ir be konkurencijos iđrinktas Vladislovas Vaza (valdė 1632–1648 m.). Jis sugėbėjo palaikyti gerus santykius su skirtingū politiniū grupuoėiu vadovais, buvo toleran-

tiðkas protestantams ir palankesnis staèiatikiams nei jo tãvas. Nors turãjo karo vado gabumø ir ambicingø uþsienio politikos planø, taèiau Lenkijos ir Lietuvos valstybës politinë santvarka varþbë jo iniciatyvø. Bajorija neleido pradëti jo sumanyto karo su Turkija.

1632–1648 m. – Lietuvos didþiojo kunigaikðeio ir Lenkijos karaliaus Vladislavo Vazos (pygimanto Vazos sùnaus) valdymo laikotarpis.

1632–1634 m. – Vyko Smolensko karas. Rusija jo metu bandë susigrãþinti Smolenskà.

1634 m. birþelio 14 d. – Sudaryta Polianovkos taika su Rusija.

Pagal ðià sutartà Smolenskas liko Lietuvos-Lenkijos valstybei.

1635 m. – Lietuvos didysis kunigaikðtis ir Lenkijos karalius pradëjo karà su Ðvedija. – Jis pasibaigë 26 metø paliaubø sutartimi, pasiraðyta 1635 m. rugsëjo 12 d. Ðtumdsdorfe (dab. Sztumska Wieð, Lenkijoje). Tada Ðvedai atitraukë ið Lenkijos ir Prùsijos kunigaikðtystës pajûrio ågulas ir neteko teisës eia rinkti muitø.

1635 m. rugsëjo 12 d. – Sudarytos Ðtumdorfo paliaubos su Ðvedija 26 metams.

(Nukelta à 28 p.)

Lietuvos Didþiosios Kunigaikðtystës administracinis suskirstymas XVII amþiuje. þemėlapis reprodukcija ið RKIC archyvo

Pemaitijos herbas.
Nuotrauka iš RKIC
archyvo

(Atkelta iš 27 p.)

1635 m. – Pėmaiėiø dvasiniam centrui Varniams suteiktos Magdeburgo teisės.

1636 m. – Įvyko Pėmaiėiø vyskupystės sinodas, kuris ypėė atkreipė dėmesėė į Pėmaitijos gyventøjø ðvietimo reikalus. Ðio sinodo nurodymu prie visø vyskupystėje veikusiø baþnyėiø turėjo būti ąsteigtos mokyklos ir iðlaikomi mokytojai.

1636 m. – Popieþius Urbanas VIII paskelbė ðv. Kazimierė Lietuvos globėju.

1636 m. – Lietuvos-Lenkijos valdovo dvaro teatre Vilniuje pastatyta pirmoji Lietuvoje opera. – Ðis teatras aktyviai veikė iki 1644 m.

1637–1638 m. – Vykø Kazokø sukilimas. Jam pasibaigus, panaikinta kazokø savivalda ir teisė gyventi miestuose.

1640 m. – Po protestantø susidūrimø su katalikais buvo uþdaryta Vilniaus evangelikø reformatø mokykla, o baþnyėia iðkelta uþ miesto sienos.

1641 m. – Vilniaus universitetui suteikta privilegija ąsteigti Teisės ir Medicinos fakultetus.

1642 m. – Kaune jėzuitai ąsteigė gimnazijà.

1644 m. – Vilniaus universitete buvo ąsteigtas Teisės fakultetas.

1648 m. – Mirė karalius Vladislovas Vaza.

1648 m. lapkriėio 17 d. – Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didþiuoju kunigaikðeiui iðrinktas Vladislovo Vazos brolis Jonas Kazimieras Vaza (valdė 1648–1668). Jis buvo pasirinkęs dvasininko kelėė – ąstojėė į Jėzuitø ordinà, vėliau ruoðėsi tapti kardinolu. Valdyti ðalà jam teko didþiuoju ðalies sukretimø, karo ir krizės laikotarpiu. Pasipymėjo kaip neblogas karo vadas, bet niekada nebuvo populiarus tarp bajorø. Pasibaigusiam kare su kaimynais praradimai buvo palyginti nedideli, bet jam nepavyko ągyvendinti sumanytø vidaus politikos planø, todėl atsiskakė karūnos ir emigravo į Prancūzijà, kur tapo pasaulietiniu abatu. Buvo paskutinis Vazø dinastijos, susigimniavusios su senėėja lietuviðka Jogailaiėiø dinastija, atstovas.

1648 m. geguþės 28 d. – 1668 m. – Lietuvos didþiojo kunigaikðeiø ir Lenkijos karaliaus Jono Kazimiero Vazos (pygimanto Vazos sūnus) valdymo laikotarpis.

1648–1654 m. – Vykø ukrainieėiø iðsivadavimo karas, kuriam vadovavo Bogdanas Chmelnickis. Ða sukilimà bandyta iðplėsti ir į slavivðkias Lietuvos Didþiosios Kunigaikðtystės sritis (Baltarusijà).

XVI a. II p. – Lietuvoje vyko nuolatinė konfrontacija tarp katalikø ir protestantø baþnyėiø. Palaipsniui ėmė dominuoti katalikybė.

1649 m. liepos 31 d. – Lojevo (miestas Baltarusijoje) mūþyje Lietuvos kariuomenė, vadovaujama laukoj etmono Jonuðo Radvilos,

sumuðė į Lietuvos Didþiàjà Kunigaikðtystė besiverpusius kazokus.

1650 m. – Gdanske lotynø kalba iðleista pirmosios „Lietuvos istorijos“ (*Historiae Litvaniae*) pirmoji dalis. Ðio veikalo autorius – Vilniaus universiteto dėstytojas Albertas Kojelaviėius-Vijūkas. Antroji dalis iðleista Antverpene 1669 m.

1650 m. – Amsterdame iðleista Lietuvos mokslininko Kazimiero Semenaviėiaus lotyniðko veikalo „Didysis artilerijos menas“ (*Artis magnae artilleriae*) pirmoji dalis. Pirmà kartà buvo iðkelta daugiapakopės raketos idėja.

1651 m. – J. Radvilos vadovaujama kariuomenė uþėmė Kijevà.

1652 m. – Lietuvoje siautėjo maras.

1652 m. – Seime pirmà kartà pasinaudota *liberum veto* teise. Upytės pavieto (administracinis vienetas Lietuvoje) atstovas Seime Vladislovas Sicinskis, pa–sinaudojėė *liberum veto* teise, skelbusia, kad Seime negalima priimti jokio nutarimo, jei jam prieštarauja bent vienas atstovas, pirmà kartà pats vienas neleido rezultatyviai baigti Seimo darbo – neleido pratęsti Seimo posėdþiø, nors per ąprastines ðeðias Seimo darbo savaites nebuvo pavykė nieko nutarti. Tai buvo svarbus þingsnis, gilinėė Lenkijos ir Lietuvos valstybės Seimo krizė. Naudojantis *liberum veto* teise 1669 m. pirmà kartà Seimas buvo nutrauktas, nepraejėė ąprastinėms ðeðioms darbo savaitėms, o 1688 m. – pirmà kartà nebuvo leista net pradėti Seimo darbo. XVII a. pab. – XVIII a. I p. seimø darbas buvo paralyþiuotas.

1654–1667 m. – Vykø Lenkijos ir Lietuvos valstybės karas su Rusija, prasidėjėė po Rusijos ir Ukrainos susijungimo 1654 metais.

1654–1655 m. – Rusijos kariuomenė ąveikė Lietuvos kariuomenės gynybà ir okupavo didþiàjà LDK dalà (rytinė).

1654 m. sausio mėn. Sudaryta Perejeslavlio sutartis. Tai B. Chmelnickio ir Rusijos sutartis dėl Ukrainos prijungimo prie Rusijos.

1654–1667 m. – Vykø karas su Rusija dėl Ukrainos ir Gudijos þemiø.

1654 m. – Karaliauėiuje Danielius Kleinas lotynø kalba iðleido pirmàjà lietuviø kalbos gramatikà (*Grammatica Litvanica*).

1654 m. – Prasidėjus karui su ðvedais, prasidėjo ir didþiosios Pėmaitijos nelaimės, kurios ðio kraðto neapleido iki baisiojo 1710–1711 metų maro.

1655 m. rugpjūėio 17 d. – J. Radvilos ąkalbėti 436 Pėmaitijos bajorai pasiraðė sutartà su ðvedais.

1655–1661 m. – Vykėė karas su ðvedais ir jo metu prasidėjėė maras Pėmaitijà labai nualino.

1656 m. balandþio pabaiga. – Pėmaitijos kunigaikðtystėje, Breslaujos, Ukmergės ir Upytės pavietuose prasidėjo sukilimas prieš eia dislokuotas ðvedø ągulas.

1655 m. – Ðvedija uþėmė vakarinė Lietuvos dalà.

1655 m. – Sudaryta Kėdainiø sutartis, pagal kurià nutraukta unija su Lenkija.

1655 m. rugpjūėio 8 d. – 1655 m. rugpjūėio 10 d. – Rusijos kariuomenė uþėmė Vilniø. Pirmà kartà istorijoje Lietuvos sostinė uþėmė priešø kariuomenė. Sostinė ąkupacija truko 6 metus.

1655–1661 m. – Vilnius buvo okupuotas rusø.

1655–1660 m. – Vykø karas su Ðvedija.

1655 m. vidurys Pradėjėė Lenkijos ir Livonijos puolimà, ðvedai uþėmė svarbiausius Lenkijos miestus – Varðuvà ir Krokuvà. Karalius Jonas Kazimieras Vaza pasitraukė į austrø valdytà Silezijà. Didþiàjà dalà Lenkijos ir Lietuvos valstybės teritorijos 1655 m. buvo ąkupavusi Ðvedija ir Rusija. – Ðis laikotarpis vadinamas „Tvano“ vardu.

1655 m. spalio 20 d. – Kėdainiuose 1134 Lietuvos didikai ir bajorai, susitelkėė apie Lietuvos didjà etmonà Jonuðà Radvilà, su

Đvedijos atstovais pasirašė sutartį, pīnomā Kėdainiū vardu, kuria buvo nutraukta Lietuvos Didpīosios Kunigaikštystės ir Lenkijos unija, o Đvedijos karalius pripaīintas Lietuvos didpīuoju kunigaikšėiu. Kėdainiū sutarėiai pasiprieīino dalis Lietuvos kariuomenės ir daugelis bajorū, kurie tāsė kovā su ōvedais. Ji suaktyvėjo po karaliaus Jono Kazimiero Vazos grāpimo į Lenkiją.

1656 m. sausio 1 d. – Lietuvoje prasidėjo sukilimas prieš ōvedus.

1656 m. balandpīo mėn. 1656 m. geguės mėn. Lietuvoje vyko sukilimas prieš ōvedus.

1656 m. rugpjūėio 12 d. – Sudarytos Lietuvos-Lenkijos valstybės paliaubos su Rusija.

1657 m. – Lenkija atsisakė Lenkijos siuzereniteto.

1657 m. rugsėjo 9 d. – 1657 m. lapkriėio 6 d. – Sutartimis tarp Lenkijos ir Lietuvos valstybės bei Brandenburgo ir Prūsijos kunigaikšėio buvo panaikinta Prūsijos Kunigaikštystės vasalinė priklausomybė nuo Lenkijos Karalystės.

XVII a. – vidury. Dėl karū, maro epidemijos, bado, gyventojū vėpimo į Rusiją Lietuvos Didpīoji Kunigaikštystė neteko apie 40 proc. gyventojū, krađtas buvo labai nualintas. Lenkijos ir Lietuvos valstybė prarado lyderės poziciją Rytū Europoje.

1658 m. – Seimo sprendimu iū valstybės turėjo iūvykti arba pereiti į katalikybā radikaliosios reformacijos krypties atstovai – antitrinitoriai. Taip arijonai buvo iūvaryti iū LDK ir Lenkijos. Kontreformacija ōioje valstybėje pasiekė pergalā.

1659 m. – Atsinaujino karas su Rusija.

1660 m. geguės 3 d. – Olyvoje (prie Gdansko) sudaryta Lietuvos-Lenkijos Respublikos ir Đvedijos taika. – Po jos sudarymo teritoriniū pakitimū nevyko – valstybiū sienos liko tokios, kokios buvo nustatytos 1629 m. – Altmarko paliaubomis. Jonas Kazimieras Vaza atsisakė pretenzijū į Đvedijos sostā.

1660 m. – Evangelikas reformatas Samuelis Boguslavas Chilinskis iūvertė į lietuviū kalbā Bibliją ir pradėjo ją spausdinti Londone. Đio sumanymo iki galo jam nepavyko įgyvendinti.

1665 m. – Liubomirskio rokođas – didikū maiđtas prieš karaliaus valdpīos stiprinimā.

1666–1667 m. – Vyko karas su Turkija.

1667 m. sausio 30 d. – Sudaryta Andrusovo (kaimas prie Smolensko) taika tarp Rusijos ir Lietuvos-Lenkijos valstybės. Đia sutartimi Lietuva-Lenkija prarado daug teritorijū. Sutartis galiojo 13,5 metū. Ji uþbaigė 1654–1667 m. karā. Rusija atgavo XVII a. pradpīoje prarastas teritorijas, taip pat prisijungė kairiakrantā Ukrainos dalā ir Kijevā. Bendrai turėjo būti valdoma Zaporopė. 1678 m. paliaubū sutartis buvo pratāsta dar 13,5 metū. 1686 m. pasirađyta Amþinosios taikos sutartis, kuriā Lenkijos ir Lietuvos valstybė oficialiai ratifikavo tik 1710–1667 m. nustatytos sienos, nedaug pakoreguotos vėlesnėmis sutartimis, nepakito ir iūliko iki 1772 m.

1668 m. – Lietuvos-Lenkijos valstybėje uþdrausta pereiti iū katalikū tikėjimo į protestantū.

1668 m. rugsėjo 16 d. – karalius Kazimieras Vaza atsisakė sosto. 1669 m. jis iūvyko gyventi į Prancūzijā, ten 1672 m. gruodpīo 16 d. ir mirė.

1669–1673 m. – Lietuvos-Lenkijos valdovo Mykolo Kaributo Vyđnioveckio valdymo laikotarpis.

1672 m. – Prancūzijoje mirė buvęs Lietuvos-Lenkijos valdovas Jonas Kazimieras.

1672–1676 m. – Toliau vyko Lenkijos ir Lietuvos valstybės karas su Turkija.

Kėdainiai. Danutės Mukienės nuotraukos

1672 m. – Buvo kilusi grėsmė, kad dėl vidaus krizės ir nepajėgumo pasiprieīinti bus apribotos Lenkijos ir Lietuvos valstybės suverenumas.

1672 m. spalio 18 d. – Buėiaėe pasirađyta sutartis āpareigojo mokėti Turkijai metinā duoklā. Taėiau sutartis nebuvo ratifikuota, o 1673 m. lapkriėio 11 d. – jungtinė Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė, vadovaujama Lenkijos didpīojo etmono Jono Sobieskio, Chotino mūdyje visiškai sutriuškino turkū kariuomenā. Vis dėlto pagal 1676 ir 1678 m. sutartis Turkijai atiteko didelė Vakarū Ukrainos dalis.

1673 m. – Lietuvos-Lenkijos valstybėje nekatalikams buvo uþdrausta įgyti bajorystā. Didėjo religinė netolerancija.

1673 m. – Lenkijos ir Lietuvos valstybės seime Lietuvos atstovams pavyko iūsireikalauti, kad kas treėias Seimas rinktūsi Lietuvos Didpīosios Kunigaikštystės teritorijoje – Gardino mieste (dabar – Baltarusijos teritorija). Pirmas Seimas ėia susirinko 1678 m. – Nebebuvo ōaukiami Lietuvos vyriausieji suvāpiavimai, kurie de facto atliko savarankiokū Lietuvos seimū funkcijas, taip apeidami 1569 m. – Liublino unijos nuostatā, panaikinusiā Lietuvos Seimā. Paskutinis Lietuvos vyriausiasis suvāpiavimas buvo suđauktas 1671 m.

XVII a. – 7 deū. – XVII a. – 8 deū. – Pastatyti pīmiausi Lietuvos barokinės architektūros paminklai: Paþaislio kamalduliū vienuolynas prie Kauno bei Đv. Petro ir Povilo baþnyėia Vilniuje. Statybas finansavo Lietuvos didysis kancleris Kristupas Pacas ir Lietuvos didysis etmonas Mykolas Pacas (jie buvo pusbroliai).

1673 m. lapkriėio mėn. – Lietuvos-Lenkijos kariuomenė laimėjo mūđi prie Chotino.

(Nukelta į 30 p.)

(Atkelta iš 29 p.)

1673 m. lapkričio 10 d. – Mirė buvęs Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Mykolas Kaributas Višnioveckis.

1674 m. gegužės 21 d. – Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiojo kunigaikščiu išrinktas Jonas Sobieskis (valdė 1674–1696 m.). Jis pasižymėjo kaip talentingas karo vadas, bet nesugebėjo įgyvendinti savo vidaus ir užsienio politikos planų, nes jam stigo nuoseklumo. Jo valdymo metu toliau gilėjo valstybės krizė.

1674–1696 m. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Jono Sobieskio valdymo laikotarpis

1676 m. spalio 17 d. – Sudaryta Buravno taika. – Ja baigėsi Respublikos ir Turkijos karas.

1678–1679 m. – Dvedijos antpuolimo laikotarpis.

1678–1679 m. – Pėmaičiai vėl dalyvavo susirėmimuose su dvedais, kai dvedai, norėdami užpulti Prūsiją, turėjo iš Kuršo pereiti per Pėmaitiją.

1680 m. – LDK protestantai išleido „Katekizmą“ lietuvių kalba.

XVII a. – II p. Toliau didėjo katalikų spaudimas protestantams ir stačiatikiams, kurie tuo metu buvo visiškai išstumti iš Senato ir prarado anksčiau turėtą politinę įtaką.

1683–1699 m. – Iširo visi Lietuvos-Lenkijos valstybės seimai.

1683–1699 m. – Vykė Lenkijos ir Lietuvos valstybės karas su Turkija. – Nors buvo pasiekta sėkminga karaliaus Jono Sobieskio vadovaujamos kariuomenės pergalė prie Vienos 1683 m., karas užtruko, alino kraštą ir gilino vidaus krizę.

1691 m. – Vilniuje, dabartiniame Antakalnio gyvenamajame rajone, pastatyti Sapiegų rūmai.

1694 m. balandžio 18 d. – Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bpostovskis, nepatenkintas kariuomenės įėjimu Bapnyėios valdose, ekskomunikavo atakingiausią Lietuvos didiką ir kariuomenės vadą – Vilniaus vaivadą ir LDK didįjį etmoną Kazimierą Joną Sapiegą. Tai dar labiau paaštrino darą apėmusią politinę krizę.

1696 m. birželio 17 d. – Mirė Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Jonas Sobieskis.

1697–1706 m. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Frydricho Augusto II valdymo pirmasis laikotarpis.

1697–1763 m. – Saksų dinastijos valdymo laikotarpis.

1697 m. birželio 25 d. – Renkamajame (elekciniame) seime buvo priimtas nutarimas (Konstitucija), sulyginantis Lietuvos ir Lenkijos ministrų įgaliojimus (*coaequatio iurium*). Taip buvo apribota iki to laiko santykinai didesnė valdžia turėjusių Lietuvos didžiojo etmono, didžiojo įpdininko (šias pareigybes ėjo tuo metu atakingiausios Lietuvoje didikų giminės – Sapiegų – atstovai), kanclerių kompetencija. – Dio nutarimo įgyvendinimas padėjo opozicijai vidaus kare prieš Sapiegų viešpatavimą Lietuvoje. Tuo pačiu nutarimu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų raštvedyboje buvo įvesta lenkų kalba vietoje anksčiau vartotos gudų kalbos. 1697 m. sprendimai paspartino LDK ir Lenkijos politinę bei kultūrinę integraciją.

1697 m. birželio 27 d. – L Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiojo kunigaikščiu išrinktas Saksonijos kunigaikštis Frydrichas Augustas (karalius Augustas II, 1697–1733 m.). Tai itin prieštaravai vertinamas valdovas. Būdamas vienos seniausios vokiečių dinastijos atstovas, jis nepajėgė adekvačiai įvertinti savo bei Lenkijos ir Lietuvos valstybės, kurioje didesnė vaidmenį politikoje vaidino bajorija, galimybių ir neišnaudojo asmeninės unijos su Saksonija teikto

Krokuva. Danutės Mukienės nuotrauka

privalumø. Dauguma jo ambicingø sumanymø liko neágyvendinti, o patirtos nesèkmës pagilino valstybës krizæ.

1697 m. – XVIII a. pr. Su pertraukomis vyko vidaus karas Lietuvos Didþiojoje Kunigaikðtystėje.

1699–1699 m. – pasiraðyta Karlovièø taikos sutartis tarp Turkijos ir antiturkiðkos koalicionos ðalio. Ðia sutartimi Lenkijos ir Lietuvos valstybë atgavo visas teritorijas, XVII a. – II p. uþleistas turkams.

1669 m. birþelio 27 d. – Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didþiuoju kunigaikðëiu buvo iðrinktas Mykolas Kaributas Viðnioveckis, valdæs 1669–1673 m. – Tuo buvo nepatenkinti daugelis didikø, ypaè simpatizavusio Prancûzijai 1672 m. – tai sukëlë vidaus karo pavojø. Naujasis karalius buvo iðsilavinæs, bet nevalingas ir pasyvus valdovas, kurã per visà jo trumpà valdymo laikotarpã buvo bandoma nuðalinti nuo sosto.

1669–1673 m. – Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didþiojo kunigaikðëio Mykolo Kaributo Viðnioveckio valdymo metai.

1699 m. lapkriëio mën. Sudaryta Petro I ir Augusto II slapta sutartis prieš Ðvedijà.

XVIII AMÞIUS

1700–1721 m. – Vyko Ðiaurës karas dėl Baltijos.

1700–1710 m. – Vyko Ðiaurës karo veiksmai Lenkijos ir Lietuvos valstybėje.

1700 m. vasaris. Prasidėjo Ðiaurës karas: Karaliaus Augusto II vadovaujama saksø kariuomenë ášiverpë á Livonijà ir puolë Rygà, bet jos nepaëmë.

1700 m. vasara Ðvedø kariuomenë ðpengë á LDK.

1700 m. rugsëjis Augustas II nutraukë Rygos apgultà.

1700 m. spalio pabaiga. Sudaryta Valkininkø konfederacija prieš Sapiegas.

1701 m. kovo 9 d. – Birþuose pasiraðyta sàjungos sutartis tarp Augusto II ir Rusijos caro Petro I.

1702 m. sausio 27 d. – Karolis XII su pagrindinëmis ðvedø kariuomenës jëgomis perëjo LDK sienà ir ðpengë á Þemaitijà. Vasario 17 d. jis jau buvo pasiekæs Raseinius.

1702 m. balandþio 5 d. – Ðvedø kariuomenë uþpëmë Vilniø. Lietuvoje susidarë dvi stovyklos: viena palaikë sàjungà su Augustu II ir Rusija (vadovavo M. S. Viðnioveckis ir G. A. Oginskis), kita – stojo uþ sàjungà su Ðvedijà (vadovavo nuo etmono valdþios nuðalintas K. J. Sapiega).

Auðros vartai ir Vilniaus gynybinës pilies fragmentai 2011 metais. Danutës Mukienës nuotrauka

1702 m. ruduo Ðvedø kariuomenë uþpëmë Lenkijà.

1703 m. – pavasaris. Valkininkø konfederacija reorganizuota á Lietuvos Didþiosios Kunigaikðtystës konfederacijà. Ji turëjo ginti teisëtà valdovà, katalikybæ, bajorø teises ir laisves.

1703 m. kovo 15 d. – Vilniuje sudaryta bajorø generalinë konfederacija, palaikanti Augustà II karë su Ðvedijà.

1703 m. liepos 9 d. – Vilniuje sudarytos bajorø generalinës konfederacijos atstovai pasiraðë sutartà su Rusija. – LDK ásipareigojo kariauti prieš ðvedus.

1703 m. gruodþio 13 d. – Sudaryta triðalë sutartis tarp LDK, Rusijos ir Augusto II kaip Saksonijos kunigaikðëio.

1704 m. vasario 16 d. – Varðuvoje sudaryta konfederacija prieš Augustà II. Ði konfederacija nuvertë Augustà II nuo sosto.

1704 m. geguþës 20 d. – Sudaryta Sandomiro konfederacija, kuri palaikë Augustà II.

1704 m. liepos 12 d. – Ðvedø ðalininkai Lenkijoje atëmë ið Augusto II sostà ir Varðuvos seime karaliumi iðrinko Poznanës vadvadà Stanislovà Leðëinskà. Jis buvo vienos svarbiausio Didþiosios Lenkijos giminio atstovø. 1698 m. vedæs Kotrynà Opalinskaitæ, dar labiau sustiprino savo padëtà ir tapo vienu turtingiausio Respublikos didikø. Buvo ambicingas ir trokðtantis valdþios, taèiau silpno charakterio ir nuolaidus þmogus.

1704 m. rugpjûëio 30 d. – Narvoje buvo sudaryta Rusijos ir Respublikos (Augusto II ðalininkø) sutartis, pagal kurià pastaroji ofi-

cialiai stojo á karà su Ðvedijà.

1704–1708 m. – Lietuvos-Lenkijos valstybës teritorijoje vyko permainingos kovos, LDK sritys ir miestai ëjo ið rankø á rankas, kovose aktyviai dalyvavo tarpusavyje nesutariantys LDK bajorai.

1704 m. rugsëjo 2 d. – Karaliø Stanislova Leðëinskà parëmë Þemaièio bajorø konfederacija. – Respublikoje susidarë dvi valstybës, du karaliai ir jø valdiniai.

1706 m. rugsëjo 24 d. – Sudaryta Altrastado sutartis. Augustas II buvo priverstas atsisakyti Lenkijos ir Lietuvos valstybës sosto.

1706–1709 m. – Pirmasis Lietuvos-Lenkijos valdovo Stanislovo Leðëinskio valdymo laikotarpis.

1707 m. – Petras I atgaivino Sandomiro konfederacijà.

1708–1711 m. – Karai, badas ir maras Lietuvoje. LDK neteko apie treèdaliø gyven-tojø.

1709 m. rugpjûëio 21 d. – Rusijos kariuomenë sutriuðkino ðvedus prie Poltavos. Karo pabaiga buvo nulemta. – Rusija tapo viena ið stipriausio regiono valstybiø ir XVI-II a. – kartu su Austrija bei stiprëjanèia Prūsija lëmë regiono politinius santykius.

1710 m. vasario 4 d. – Augustas II, rusø kariuomenës remiamas, Seime vël buvo pripaþintas Lenkijos ir Lietuvos valdovu. Stanislovas Leðëinskis pabëgo á uþsienà.

1710 m. vasario 4 d. – Seimas sugrãþino Augustui II á sostà.

XVIII a. pr. – Po 1710–1711 m. baisiojo ma-(Nukelta á 32 p.)